

להחמיר שאף בשעת הטל אינו פטור אלא כשמקלחות ובאות או אסיפא קאי להקל שאף בשעת השרב פטור במקלחות?

תא שמע: תניא: הצד חגבין בשעת הטל פטור, בשעת השרב חייב.

אלעזר בן מהבאי אומר: אפילו בשעת השרב, אם היו מקלחות ובאות פטור, והיינו לקולא.

מתניתין:

צבי שנכנס מאליו לבית ונעל אדם אחד בפניו, חייב שזו היא צידתו.

נעלו שנים, פטורין שכל מלאכה שעשאוה שנים, שניהם פטורין.

וכל זה דוקא כשכל אחד לבדו היה יכול לנעול, אבל לא היה יכול אחד לנעול את הבית ונעלו שנים, שניהם חייבין שבאופן כזה הדרך ששנים עושים את המלאכה והרי לכל אחד מלאכה שלימה שבלעדו לא היתה נעשית.

ורבי שמעון פוטר שרבי שמעון סובר שאפילו בזה אינו יכול וזה אינו יכול שניהם פטורין [ולעיל צג, א מפרש פלוגתייהו].

גמרא:

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר שמואל: הצד

ארי בשבת אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי שלו לכלוב המיועד לו, אבל מחוץ לכלוב אפילו תופסו בידו אין זו צידתו שיכול להשתמט ממנו.

מתניתין:

ישב האחד על הפתח ששם הצבי ולא מילאהו שגופו לא מלא את חלל הפתח, ואחר כך ישב השני ליד הראשון ומילאהו את כל חלל הפתח, השני חייב שעל ידו ניצוד הצבי, והראשון פטור שלא עשה כלום.

ישב הראשון על הפתח ומילאהו, ובא השני וישב בצידו כלומר לפניו מהראשון ומילא גם הוא את חלל הפתח אף על פי שעמד הראשון והלך לו שנמצא השני גורם עתה לצידת הצבי הראשון חייב שהוא צד בתחילה את הצבי והשני פטור מאחר שאינו עושה מעשה מחדש אלא הוא שומר לצבי שכבר ניצוד שלא יוכל לברוח מהבית, ואין זה מעשה צידה אלא שמירה.

הא למה השני הזה דומה? לנועל את ביתו לשומריו ולא ידע שצבי שם ונמצא אח"כ שצבי שמור שמור בתוכו שאין מחייבין אותו לפתוח את הדלת כשיודע לו שהצבי שם כיון שעתה אינו עושה מעשה צידה.⁽³⁾

גמרא:

אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי אמר

3. כך פירשו את משנתנו התפא"י ורא"מ הורוביץ, וכן פירש הרמב"ן בפירושו אחד. ועוד

אבל חגבין כשנתעוררין אין יכולין לפרוח והן ניצודין ועומדין.

שמע מינה!

איבא דאמרי: אמר רב נחמן בר יצחק: אף אנן נמי תנינא דמותר לכתחילה בנכנסה לו צפור תחת כנפיו. דתנן: אעפ"י שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור. מאי לאו: פטור ומותר.

ודחינן: לא! אלא פטור אבל אסור. (1)

ומקשינן על הדחיה: הא מדקתני סיפא "הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשומר ונמצא צבי שמור בתוכו". מכלל דפטור ומותר?

שמע מינה דפטור ומותר!

אמר שמואל: כל פטורי דשבת בכל מקום שנאמר במסכת שבת "פטור", היינו פטור

רב: נכנסה לו צפור תחת כנפיו שנלכדה בבגדו יושב ומשמרו עד שתחשך ואינו צריך לשחרר אותה. כיון שאינו אלא שומר.

מתיב רב נחמן בר יצחק: תנן במתניתין: יושב הראשון על הפתח ומלאהו ובא השני וישב בצדו אף על פי שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור.

ודייקנן: מאי לאו "פטור" היינו פטור אבל אסור הרי שלכתחילה אסור גם כשאינו אלא שומר?

ומשנינן: לא! אלא פטור ומותר.

הכי נמי מסתברא דמותר לכתחילה מדקתני סיפא דמתניתין "למה זה דומה לנועל את ביתו לשומר ונמצא צבי שמור בתוכו".

מכלל: דפטור ומותר! שהרי כל אדם עושה כן.

שומר הוא.

ג. להמגן אברהם [סי' שט"ז סקי"א] דרך מחודשת בביאור משנתנו: דמיירי שבשעה שעמד הראשון והלך לו נתפנה אז חלל הפתח לגמרי. ואעפ"כ מותר לשני לשבת במקומו, אעפ"י שהוא צדו בכך, כיון שכבר היה ניצוד פעם אחת בשבת זו.

וכן הא דנועל את ביתו לשומר ונמצא צבי שמור בתוכו, היינו שהיה הצבי ניצוד בבית מערב שבת, ומותר לאדם לפתוח ולנועל הדלת בשבת [כשמתכוין לשמור ביתו ולא לצידת הצבין] למרות שהוא עושה כל פעם צידה מחודשת [דאטו מי שיש לו תרנגולת בתוך ביתו ונפתחה הפתח יהא אסור לסותמו].

וכבר הכריע המ"ב שם סקכ"ה כרוב האחרונים שחולקים על המג"א.

1. הקשה הרשב"א, איך אפשר לומר כן שיהא השני אסור, דאטו אילו צד אחד ובא השני ונטלו

פירושים נאמרו בזה בראשונים.

א. הדמיון הוא לצבי שהיה ניצוד מערב שבת בתוך בית, כשהדלת סגורה. וכשם שמותר לאדם לנועל את הדלת במנועל בשבת אעפ"י שהוא מוסף בזה שמירה על שמירתו, ולא אמרינן שהרי הוא כצדו עכשיו, על אף שלולי נעילתו יתכן שהיו הדלתות נפתחות — כך מותר לשני לישוב בצד הראשון, אעפ"י שאחר שהלך הראשון נשאר הצבי ניצוד מכח השני.

ב. שהיה צבי קשור בבית ונעל אדם את הדלת בשבת, ואח"כ ניתק הקשר. שאין אומרים לו שיפתח את הדלת כדי שיצא הצבי, לפי שבשעה שנעל, בהיתר נעל — אף זה השני, כיון שישב בהיתר, אין צורך לקום אחר הליכת הראשון.

וכתב הרמב"ן דלשני הפירושים האלו הא דקתני "לנועל את ביתו לשומר", לאו דוקא הוא. אלא אפילו כונתו לשמור הצבי מותר שהרי

והרי בנטילתו את הקוץ הוא עושה פתח למכה, ומ"מ כיון שאינו מתכוין לעשיית פתח והרי הוא מקום צער, התירו אף לכתחילה, וה"ה במפיס מורסא.

ואידך הא דתנן: **הצר נחש בשבת, אם מתעסק בו שלא ישכנו** כלומר שלכך הוא צדו פטור דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי אין לו צורך בנחש. **ואם** הוא צד את הנחש כדי להשתמש בו לרפואה חייב משום צידה.

וממאי דפטור ומותר במתעסק בו שלא ישכנו? [במקום שאין סכנה אלא חשש היזק הגוף].

דתנן: כופין קערה של חרס על הנר בשבת בשביל שלא תאחז האש בקורה של התקרה, ובלבד שלא יכבה הנר ע"י כן. ועל צוואה של קטן כדי שלא יתלכלך בה התינוק [והחידוש בשני אלו, שמותר לטלטל דבר לצורך דבר שאינו ניטל בשבת]. **ועל עקרב שלא תישך.**

הרי שאעפ"י שהעקרב ניצוד ע"י כפיית הקערה מ"מ כיון שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה מותר אף לכתחילה כדי למנוע היזק.⁽²⁾

הדרן עלך האורג

לענין נחש כרוך על עקבו, שבנחש לא יפסיק בתפילה ואילו בעקרב מפסיק. כי מה היא הראיה מעקרב לנחש, דלמא דוקא בעקרב פטור ומותר לפי שסכנתו מרובה, אבל נחש שאין כל כך סכנה פטור ואסור. **והרש"ש מיישב, דהא הכא מיירי שאין חשש**

אבל אסור, לבר חוץ מהני תלת דפטור ומותר.

הרא: הא דמתניתין בישב הראשון על הפתח ומילאהו ובא השני וישב בצידו ועמד הראשון והלך לו, דהשני פטור ומותר.

וממאי דפטור ומותר?

דקתני סיפא: למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו.

ואידך הא דתנן: **המפיס מורסא** פותח מכה שיש בה מוגלא **אם** כונתו לעשות לה פה שמתכוין ליפותה ותישאר פתוחה **חייב** משום בונה פתח או משום מתקן, דמה לי מתקן כלי מה לי מתקן מכה. **ואם** כונתו רק להוציא את הליחה ולהקל על צערו ולא איכפת ליה שתחזור ותסתם מיד פטור דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אינו צריך את הפתח, ואף מותר לכתחילה דבמקום צער לא גזרו רבנן.

וממאי דפטור ומותר?

דתנן לקמן בריש פרק כל הכלים: נוטל אדם... **מחט של יד** מחט קטנה שתופרין בה בגדים **ליטול בה את הקוץ** שנתחב בבשרו, שאעפ"י שהמחט היא כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלה "לצורך גופו".

ממנו יש איסור בדבר. ותירץ, דהאיסור הוא מדרבנן. לפי שבישיבת השני נראה כאילו הוא צדו עכשיו, וגזרינן אטו צד לכתחילה.

2. כתב הקרבן נתנאל, דגמרא דידן פליגא אגמרא דברכות לג א שמחלקת בין נחש לעקרב

פרק שמנה שרצים

מתניתין:

מקום, כי הדם — הוא הנפש. והוי תולדה דשוחט.

[פירוש אחר — ע"י החבלה נצבע העור בדם הנצטר בו וחייב משום צובע].⁽³⁾

ישאר שקצים ורמשים — החובל בהן פטור עד שיצא הדם. אבל בנצטר הדם לבד פטור, משום דסוף הדם לחזור. דאילו היה סופו לצאת, היה יוצא מיד, שהרי אין להן עור שיעכב את הדם מלצאת. [ולפירוש השני, פטור הואיל ואין להן עור שיצטבע].⁽⁴⁾

הצדק, לצורך — חייב, שלא לצורך — פטור! שהואיל ואין להן עור אין הדרך לצודן והווי "אין במינן ניצוד",⁽⁵⁾ וצידתן נחשבת כמלאכה שאינה צריכה לגופה.⁽⁶⁾

שמנה שרצים האמורים בתורה בפרשת שמיני לגבי דין טומאה — הצדק, והחובל בהן בשבת, חייב, משום שרק לשרצים אלו יש עור, ולכן הוא חייב עליהן משום צידה, כי הדרך לצודן בשביל עורותיהן, והוי "יש במינו ניצוד" אבל שאר שרצים אין צורך בהם, ולכן אין חייב על צידתן.

וכן לענין חבלה נמי הוא חייב, כשחבל בהן עד שנצטר הדם מתחת לעור, אעפ"י שעדיין לא יצא, דכיון שיש להם עור הרי סוף הדם לצאת אלא שהעור מעכבו עתה מלצאת. ונטילת הדם היינו נטילת נשמה שבאותו

הרמב"ם שאמנם דישה אינה אלא בגידו"ק [וכל בע"ח בכלל זה] אבל מפרק שהוא תולדה דדש ישנו גם שלא בגידו"ק.

ועיי"ש עוד שביאר לשיטה זו למה תלוי הדבר ביש לו עור, והרי אפילו באין לו עור יוצא הדם ממקום שהיה טמון, ויתחייב משום מפרק. והרע"א [במשניות] הקשה לרמב"ם, למה כתב דהשוחט חייב משום נטילת נשמה ולמה לא יתחייב נמי משום מפרק. ועייין בתפא"י [בועז] שם, ובשביתת השבת סוף ח"א, ובקהלו"י סי' ל"ח מה שתירצו בזה.

4. **הראשונים** הקשו על פירוש זה מהמבואר בכרייתא בחולין מו ב, כי גם בשאר שרצים חייב משום חובל אם יצא הדם, ואם הטעם משום צובע למה חייב שהרי אין להם עור שיצטבע. ובמ"מ פ"ח ה"ט כתב דלדיעה זו אמנם פטור אף ביצא הדם, והכרייתא הנ"ל היא דלא כהלכתא.

סכנה מהעקרב, כי במקום סכנה לא היה פליג ריב"ז בסיפא, ולא היה אומר דחוששני לו מחטאת, אלא איירי שהיה רק חשש היזק, ובזה אין חילוק בין נחש לעקרב.

3. **וברמב"ם** פ"ח הל"ז כתב דחובל חייב משום מפרק, ומפרק הוא תולדה דדש. וכתב בקהלות יעקב ל"ט שמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא לעיל עה א, דסובר רבי יהודה שהפוצע חלזון חייב משום דש, וחכמים לא חלקו עליו אלא משום שסוברים דאין דישה אלא בגידולי קרקע, אבל בהא מודו שהוצאת דם מבע"ח יש בה משום דישה. ולכן סובר הרמב"ם דרק חלזון הגדל בים אינו נחשב לגידולי קרקע, אבל בע"ח שביבשה, כיון שהוא ניזון מגידו"ק נחשב לגידו"ק. וכן הוא במ"מ שם [ועייין תוד"ה מפרק לעיל עג, ב].

ובתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם [הובא בראש ספר שביתת השבת] כתב בשיטת

מתניתין רבנן היא. כי עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יוחנן בן נורי אלא לענין טומאה, דכתיב "אלה הטמאים לכם בכל השרץ", ודרשינן מה"א דה"טמאים" – לרבות שעורותיהן מטמאין כבשרן [והריבוי לא נאמר אלא רק ביחס לארבעה שרצים, עיין רש"י].

אבל לענין שבת, אפילו רבנן מודו שהעורשל כל שמונה השרצים נחשב לעור ביחס לחבלה או לצביעה.

ומקשינן: וכי לענין שבת לא פליגי רבנן על רבי יוחנן בן נורי דארבעה שרצים אין עורן חשוב עור?

והתניא: הצד אחד משמנה שרצים האמורים בתורה, או החובל בהן, חייב, דברי רבי יוחנן בן נורי.

וחכמים אומרים: אין "עור" אלא למה, ^{קא-ב} לאותם שרצים, שמנו חכמים לגבי טומאה, שעורן הוא עור.

ותמהינן: אדרבה, למה שמנו חכמים שעורותיהן מטמאין כבשרן הרי אין להם עור?!

חיה ועוף שברשותו של אדם, הצדן פטור, שהרי ניצודין ועומדין הן. והחובל בהן חייב, היות שיש להן עור.

גמרא:

מדקתני שמונה שרצים "החובל בהן חייב", מבלל, דשמנה שרצים אלו אית להו עור.

והוינן בה: מאן תנא סבר כן?

אמר שמואל: רבי יוחנן בן נורי היא!

דתנן במסכת חולין: רבי יוחנן בן נורי אומר: שמנה שרצים יש להן עורות, ונפקא מינה לענין טומאה, שהעור שלהן אין דינו כבשר השרץ, שמתמא בכעדשה, אלא הוא טהור.

ואילו חכמים פליגי שם בארבע שרצים מתוך השמנה, והם: האנקה והכח והלטאה והחמט, וסוברים שעורותיהן כבשרן, ומטמאין. הרי שלדעתם, לארבעה אלו אין להן עור.

רבה בר בר הונא אמר רב: אפילו תימא

שקצים ורמשים צריך שיתכוין בפירוש שהוא צדן לצורך, אבל בשמנה שרצים אפילו בסתמא הם ניצודין לצורך עורן. ועוד כתבו דמהאי טעמא נשנה דין צידה ביחד עם חובל משום דגם בצידה תלוי החיוב בעור.

והר"ן כתב דשמנה שרצים אין דרכן להזיק וכל צידתן לצורך היא. משא"כ בשאר שרצים, שדרכן להזיק, פעמים שאדם צדן שלא לצורך, אלא רק כדי שלא יזיקו. הילכך בעי למיתני בהו

5. והתוס' בד"ה שלא לצורך, חולקים על רש"י שאין הטעם משום "אין במינו ניצוד". דהא למאן דפטור באין במינו ניצוד פוטר אפילו כשצדן לצורך, אלא הטעם רק משום מלאכה שאינה צריכה לגופה.

6. תוס' בד"ה הצדן, מבארים למה הוצרך התנא להשמיענו דוקא כאן שרק לצורך חייב, והרי לרבי שמעון בכל מלאכות שבת אינו חייב אלא כשהוא לצורך? שבא להשמיענו כי רק בשאר